

Verslag van de eerste reis naar de Oajana-Indianen aan de Litani, Yari en Paloemeu

10 Oct, 1940 – 9 Frbr. 1941

Samenvatting F.H.F. Oldenburger

VOORWOORD

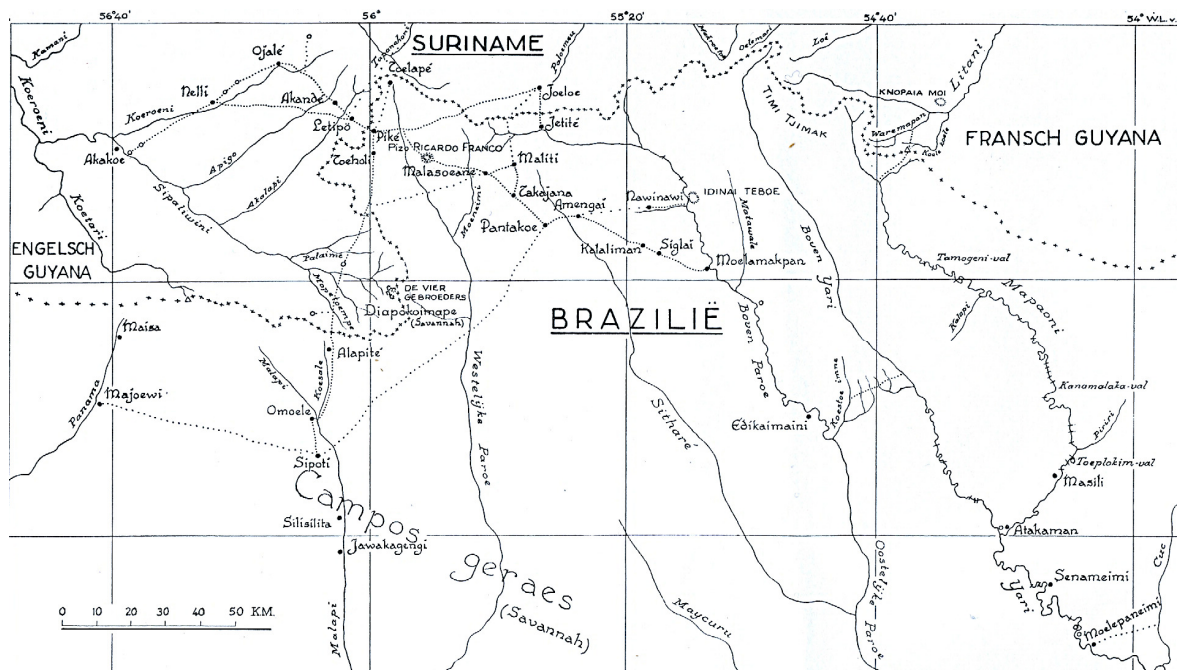
Zelf beschrijft Baas Schmidt van Gansee zijn reizen van huis tot huis, vanaf Paramaribo tot terug op zijn vertrekpunt.

De lijst van Oajana-dorpen die hij noteert tijdens zijn eerste reis van Nov.'40 tot Jan.'41 ziet er voor de heenreis langs de Litani, Yari en Oost-Paroe als volgt uit:

Granmanpassi, Janemale, Makale, Alitoewa, Wapoedoemit, Masili, Atakaman, Senameini, Moelepaneimi, Edikaimaini en Moelamakpan. Jakoelapoe aan de Oost-Paroe noemt hij wel maar bezoekt hij niet.

Op zijn terugreis: Jetite en Joeloe (Trio-dorpen), Apetina, Alikaman, Alakaliwak, Atjape en Temoe.

Zie ook onderstaande kaart. Zoom naar 200%

Uit 'Drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen'

10 Okt. 1940 vertrekt hij uit Paramaribo. Hij heeft dan al 3 arbeiders aangeworven, die hij nog kent van de 2^e en 3^e Grensexpeditie: 2 Arowakken van het dorp Matta, Hermanus en Cornelis en de arbeider Valdink.

In Albina wacht de Dloeka-bootsman Mooiman, eveneens een oude bekende van de grensexpedities, hen op.

12 Okt. verlaten zij Albina, 20 okt. zijn ze in Bensdorp aan de Lawa.

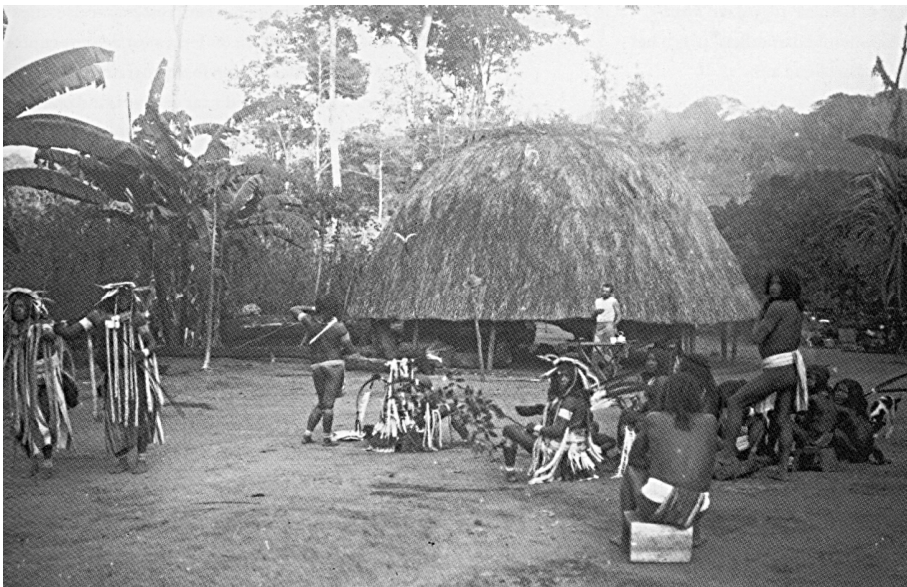
Mooiman

Fotocollectie Koloniaal Instituut Amsterdam (opname v. Straelen)

23 Okt. bereiken ze het eerste Oajana-dorp Granmanpassi. De 10 Oajana's die ze daar aantreffen lijden allemaal aan een oogontsteking. Hij geeft ze kalium-permanganaat tegen hun kwaal.

24 Okt. zien ze tegen 2 uur namiddags aan de (rechter)oever de Nederlandse vlag wapperen boven het dorp van Yanemale. Die vlag kreeg hij op het Gouverneurshuis tijdens zijn bezoek aan de hoofdstad.

Ze arriveren temidden van de drukke voorbereidingen voor een groot makale of wespuproef-feest, dat voorafgegaan zal worden door dansfeesten, waarvan het eerste zal plaatsvinden op 27 okt.

Dansfeest

Fotocollectie KIT Tropenmuseum.

Slechts met veel moeite weet Baas Schmidt toch 11 Indianen te werven voor zijn reis naar de Yari en Oost-Paroe, maar ze zijn niet van plan eerder te vertrekken dan op 28 okt., de dag na het eerste dansfeest.

28Okt. het lukt op de afgesproken dag te vertrekken, maar laat, want de mannen zijn nog moe van het vele drinken (kasiri) en dansen. Ze komen niet verder dan het dorp Wapodimiet aan de Loë-kreek en maken reeds om 12 uur kamp.

4 Dagen later op 1 nov. bereiken ze de monding van de Koele-koele kreek die de grens tussen Frans- en Nederlands Guyana vormt en zien boven de bossen in het Noorden de granietkoepel van de Knopaiomoi.

Een halve dag verder komen zij aan bij de monding van de zijkreek Waremapan, van waaruit een pad over de grens moet lopen. De kreek is echter versperd door tal van omgevallen boomstammen, waardoor zij zich een weg moeten banen. Het gelukt hen niet de landingsplaats van het voetpad te bereiken en om 12.00 uur maken ze kamp. Terwijl ze bezig zijn verschijnt een onbekende Indiaan, die vertelt dat 1 km. verderop, bij het begin van het voetpad zich 25 Yari Indianen bevinden, 9 mannen, 9 vrouwen en 7 kinderen, die op reis zijn naar Yanemale kondre om het grote 'makale-feest' mee te maken.

De Indianen van Baas Schmidt hebben er spijt van dat ze juist de andere kant op moeten. Maar toch komen ze op 6 nov. mee naar de Yari.

Ze overnachten aan de bovenloop van de Koele-koele kreek en om 11.00 uur de volgende ochtend bereiken ze de Surinaamse grens op de granietberg van de Temomairem. In het Westen wijzen zijn Oajana-gidsen op het uitgebreide bergland van het Toemak Hoemak gebergte (Timi-Tjimak gebergte in het Oajaans). Tegen 5 uur zijn ze aan de Koemoeisipan-kreek, waar deze uitmondt in de Mapaoni, een grote zijrivier van de Yari. De Mapaoni, Yari en Oost-Paroe herbergen, i.t.t. de Surinaamse rivieren en kreek, gelukkig geen 'sipari's' of stekelroggen, zodat het oversteken een stuk veiliger is. Aan de landingsplaats vinden ze heel wat oude, merendeels zeer lekke en rotte korjalen. Ze kiezen de beste exemplaren uit en beginnen op 8 nov. hun tocht op de Mapaoni-rivier, in het begin nog een smalle kreek tussen moerassige oevers. Ze maken kamp naast de Tamogeni-val.

Op 9 nov. kamperen ze aan de Kalapi-kreek en op 10 nov., 14 vallen verder, overnachten ze aan de 4m. hoge Kanomalaka-val. Hier wordt de arbeider Hermanus ziek. Bij een inspectie van de voedselvoorraden ontdekt Baas Schmidt dat ze nog maar voor een paar dagen voedsel hebben, terwijl hij dacht nog een voorraad voor drie maanden te hebben. Wat blijkt? De Indianen hebben een deel van de voorraad in Wapodimiet achtergelaten en de rest grotendeels aan de 25 Yari Indianen, die ze aan de Waremapan hadden ontmoet, geschonken. Zijn Oajana's wilden klaarblijkelijk toch op tijd terug zijn om het Wespenproef-feest mee te maken.

Er zit voor hem niets anders op dan terug te keren. Dat doet hij op 11 nov., maar om duidelijk te maken, dat hij van plan is terug te komen, laat hij een deel van zijn bagage in het bos achter.

13 Nov. zijn ze al terug in het Koele-koele kamp en op 18 nov. komen ze in Yanemale-kondre aan.

DE OAJANA KAPITEIN JANEMALE VAN DE LITANI

Uit 'Drie Reizen naar de Bovenlandsche Indianen'

10 Dagen moet hij in dit dorp wachten tot het makale feest voorbij is. Maar dit keer neemt hij slechts zijn 2 arbeiders mee. Daarnaast werft hij nog 2 Oajana's aan,

Painawari en Alipon, die zes maanden geleden van hun Mapaoni-dorp Masili waren vertrokken om in opdracht van de Franse gouddever Poët een voorraad goud naar de Litani en vandaar naar St. Laurent te brengen. Nu zijn ze op de terugweg.

Tainawari neemt nog zijn vrouw mee met een zuigeling, een jongen van 4 jaar (!), die rustig 2 dagen later achter hen aan stiefelt als ze het grensgebergte over trekken.

7 Dec. zijn ze opnieuw aan de Mapaoni en op 11 dec. passeren ze de Piriri-kreek, waar vroeger veel Oajana's gewoond hebben en veel paranoten gevonden worden. Om 4 uur bereiken ze de nieuwe kostgrondjes van het dorp Masili, waar spoedig ook het hele dorp naar verplaatst zal worden. Het ligt naast de Toeplokim-val. Hier staat een jonge aanplant van cassave, suikerriet en bacoven.

12 Dec. bereiken ze het dorp Masili, maar alle inwoners zijn weg en verteoven nog op het makale-feest in Yanemale-kondre. In verscheidene hutten treffen zij echter de graven aan van slchtoffers van een influenza-epidemie.

Kort daarop passeren ze het dorp Atakaman. Het dorp is leeg, maar de hangmatten hangen er nog. De bewoners zijn bijna allemaal naar hun kostgronden of op jacht. Achter het dorp loopt een voetpad naar hun oude dorp aan de Yari.

Om 4 uur bereiken ze de Yari en overnachten er.

13 Dec. vertellen zijn gidsen hem, dat er twee dagen stroomaf een flink Oajana-dorp ligt. Aangezien zijn korjalen in een zeer slechte staat verkeren, besluit hij daar naar toe te gaan om een betere boot te zoeken alvorens de tocht naar de boven-Yari te beginnen.

Zekomen al spoedig een korjaal tegen met een man en een vrouw. De man is een Oajapi, een stam die aan de Cucrivier woont, de vrouw een Aparai, die benedenstrooms van de Oajana's woont. Zijn gidsen verstaan hun taal niet.

Maar spoedig bezoeken ze een nieuw dorp, Senameini (waterhond), waar de kapitein (Pajari) hem tot zijn verbazing begroet met 'Baas Semit'. Hij blijkt twee jaar geleden bij de groep Litani-Indianen geweest te zijn, die naar Paramaribo waren uitgenodigd o.l.v. Yanemale.

Pajari vertelt breeduit over de gastvrijheid van de 'Duisiman' en alles wat hij daar in de stad gezien heeft: een Wild-West film, de gasfabriek met een geweldige gasvlam, de griezige kou in de koelkamer van de ijsfabriek, vliegtuigen, hobbende auto's, maar het summum was toch wel de grote spiegel in het Goevernementshuis. En hij vond, dat hij als kapitein van een groot Oajana-dorp toch ook wel in aanmerking kwam om zo'n grote spiegel te ontvangen. Toen Baas Schmidt hem erop attendeerde, dat het onmogelijk was zo'n grote, breekbare spiegel het Grensgebergte over te slepen, zonder dat hij brak, zei Pajari dat dat gerust aan hem overgelaten kon worden en dat hij er wel voor zou zorgen dat de spiegelheelhuids naar zijn dorp overgebracht zou worden.

Na deze ontboezeming vertelde Pajari, dat vele, vele jaren geleden eens een vreemdeling met een vliegtuig naar de Yari was gekomen, een grote, flinke man die vanuit het Zuiden tot aan zijn dorp was gereisd. Moet de Duitser Dr. Schulz-Kampfhenkel zijn geweest die met zijn vliegtuig over de Yari was gevlogen en later tot aan het eerste Oajana-dorp was gevaren (Senameini dus).

Pajari verklaart zich overigens dadelijk bereid Baas Schmidt naar de Boven-Yari te brengen, waar hij over land de Oost-Paroe kan bereiken.

Hij inviteert Baas Schmidt in zijn dorp te overnachten, maar Baas Schmidt krijgt de indruk dat het hele dorp ernstig ziek is, onophoudelijk hoest en spuugt. Hij bedankt Pajari dus vriendelijk. Eigenaardig vindt hij ook, dat alle inwoners van het dorp aan opgezwollen armen en benen lijden, de zgn. zwelziekte (beri-beri).

Pajari vertelt, dat zijn hele stam bezig is aan de hoestziekte te gronde te gaan en weldra uit zal sterven, terwijl er vroeger vele en grote, welvarende dorpen zowel aan de Yari als Oost-Paroe bestonden, en er nu nog maar enkele over waren.

Alles een gevolg van deze ongelukkige hoestziekte.

14 Dec. Zij bezoeken nog het dorp Moelepaneimi van kapitein Toloemale, maar treffen er slechts twee Indianen aan, Wajanaime en Jeneloe, zijn vrouw. De rest van de inwoners was de groep van 25 Indianen, die zij aan Waremapan ontmoetten op weg naar het makale-feest.

Ook Wajanaime vertelt het verhaal van het incident met het vliegtuig en de grote, stevige blanke man, die later hun dorp bezocht. Verder waren er hier of aan de Paroe, waar hij vroeger gewoond had nooit meer vreemdelingen geweest. Ten Oosten van het dorp aan de Cuc-rivier woonden volgens Wajanaime de Oajapis en ten Zuiden van hen Aparais. Hij noemde nog een grote waterval in een kloof, de Salto Grande of Moerokoe, die onpasseerbaar was, zeker in het natte seizoen, van het formaat Wonotobo-vallen. De hutten in Moelepaneimi waren beter gebouwd dan in de meeste Oajanadorpen, maar ook hier waren de kostgronden schraal.

17 Dec. zijn ze weer in het dorp van Pajari. Hij stelt 2 jongelieden, Koelawaita en Oepoeké ter beschikking aan B.S. en tevens een goede boot. Hij heeft maar drie boten en klaagt, dat hij geen 'botendissels' voor het maken van korjalen van de Bosnegers kan kopen. De Aukaners vragen namelijk een onmogelijke prijs voor zo'n dissel: 10 honden. Dat kon hij niet betalen.

B.S. deelt vitamine-B tabletten uit voor de longlijders en geeft nog zalf. Over de geneesmiddelen van de blanken zijn de indianen alleen maar lovend. Zwaar zieken en gewonden in hun dorp plaatsen zij in hutjes buiten het dorp. B.S. maakt zijn eigen kamp op flinke afstand boven het dorp.

18 Dec. passeren zij om 4 uur de monding van de Mapaoni. Onderweg zien ze verlaten Oajana-dorpen en kostgrondjes.

22 Dec. arriveren zij op de landingsplaats waar zij over een goed te belopen bospad de Oost-Paroe kunnen bereiken. Koelawaita en Oepoeké keren terug naar Pajari's dorp. De weg naar de Paroe gaat over de hele lengte door vlak bosland. Zij overnachten aan de Pakale-kreek.

23 Dec. bereiken zij de Koestoe Imne, een zijkreek van de Paroe. Daar zoeken ze, ook onder water, naar een boot en vinden slechts na veel moeite een zeer lekke, rotte houten boot, die na reparatie nog even bruikbaar lijkt.

24 Dec. is het Kerstdag. Hij (B.S.) zingt 's avonds in zijn hangmat Kerstliedjes en zijn arbeiders neuriën zachtjes mee.

25 Dec. gaat Painawari met zijn vrouw en 4-jarige zuigeling in de boot en neemt nog een deel van bagage mee. Alipon en hij kappen een weg langs de kreek tot aan een kleine waterval. De arbeiders vrachten achter hen aan. Maar Painawari is om 12.00 uur al terug,

want de boot blijkt zo lek, dat het met hozen zelfs niet bij te houden is. De bagage wordt aan de wal gezet. Alipon gaat deze keer mee, alleen om te hozen.

Zij blijven nu allen met hun bagage achter, zonder gidsen, boot en zonder eten.

26 Dec. wachten ze vergeefs op de boot.

27 Dec. pas tegen 4 uur arriveren 2 boten met 4 Indianen. Tainawari, zijn vrouw en Alipon zijn in het Indianendorp achtergebleven. En de 4 Indianen, 3 Oajana's, Jelikwa, Weikoe en Milihepin + 1 Aparai, Joekoemoetoe zullen hen naar het dorp Edikaimeini brengen.

28 Dec. bereiken ze de Paroe en om 3 uur het dorp, Kapitein Toeloesime begroet hen. Ook ontmoet Baas Schmidt hier een Oajana, Thomas, een bekende van hem nog aan de Paloemeu, die tijdens de grensexpeditie vaak 2 weken achtereen viste bij het hoofdmagazijn. Zijn vrouw en 2 kinderen stierven kort na elkaar en daarna is hij naar de Paroe verhuisd.

Thomas vertelt het verhaal van de vrouwenroof in het Waijanadorp Jaikoelaipoe, 7-8 dagen stroomafwaarts, waar enkele maanden geleden 2 Brasiliaanse balatableeders verschenen, terwijl er maar 4 vrouwen, 2 kinderen en een jongeling achtergebleven waren. De gehele mannelijke bevolking was op kwatta-apen jacht. De balatableeders kozen de twee jongste vrouwen uit om mee te nemen. Ze hadden een geweer en terwijl de een de vrouwen naar hun boot voerde, hield de ander de rest onder schot. De achtergebleven vrouwen vluchtten vervolgens naar hun buurdorp, 2 dagen stroomop.

Toen de jagers 3 dagen later terugkwamen troffen zij hun dorp leeg aan. Zij voeren naar hun buurdorp en hoorden daar het verhaal. Het nieuws verspreidde zich naar alle dorpen in de omtrek en velen vluchtten naar hun jachtkampjes dieper het bos in.

Alleen de mannen wier vrouwen ontvoerd waren, keerden naar hun dorp terug. Na enkele weken kwamen de vrouwen terug. Ze waren naar het balatableeders kamp gebracht. Daar stierven de beide ontvoerders kort na elkaar. De overige balatableeders werden bang en zonden de beide vrouwen terug.

Baas Schmidt informeert ook naar de Sitharé, een flinke zijrivier ten Westen van de Paroe, 5 dagen stroomafwaarts. Volgens Toeloesime woonden daar geen Oajana's, alleen wilde Indianen Oajarékoelés, die op een lage trap van ontwikkeling stonden en allen jaagden en schoten op iedereen die hun gebied binnendrong. Maar zij woonden allen in het gebied van een grote zijkreek, de Hekoemoetpan. Ook in het Oajangebied in Suriname komen in de bovenloop van de Oelemari, Pimba en Makroetoe-kreek Oajarékoelés voor, die inderdaad door Admiraal Kayser tijdens de 2e Grensexpeditie waren ontdekt en zich tegenover hem Wama's noemden. Ook Pater Ahlbrinck heeft ze later bezocht en beschreven. Zij zouden alleen van de jacht leven en wilde bosplanten eten zoals de knollen van de Oeroewá (*Calathea spec.*). De Oajana's mijden hun gebied.

29 Dec. bereiden zij cassave-broden. Ook Toeloesime vertelt hun nog een keer het verhaal van de vrouwenroof..

30 Dec. vertrekken zij en overnachten in een oud Indiaans jachtkampje.

1 Jan. 41 bereiken ze het nieuwe, maar nog niet bewoonde dorp van Toeloesime.

2 Jan. passeren zij de Matawale-kreek, bijna net zo breed als de Paroe zelf. En om 3 uur komen zij aan het laatste Oajana-dorp aan de Paroe, Moelamakpan van kapitein Alipé.

Hier ontmoeten zij de Bosneger Pajé, die door Granman Anatodja gezonden is om hem, Baas Schmidt te begeleiden naar huis.

Kapitein Alipé is met zijn mannen al drie maanden op reis om jachthonden bij de Trio's te kopen. Er zijn slechts 4 vrouwen en een jongeling aanwezig. De jongen om de vrouwen van wild te voorzien.

Hier krijgen ze slechts 10 bacoven plus negen kipeneieren.

Volgens Pajé zijn hier aan de Westzijde van de Paroe aan de kreken Toe- Akepan, Otala, Tamoekoe en Alakoepina vele Trio-dorpen gevestigd, die hij zojuist op een handelsreis gepasseerd is. In tegenstelling tot de Oajana's, echte rivier-Indianen, verplaatsen de Trio's zich meestal langs wegen en slechts bij uitzondering over water, waarvoor zij tot op heden schorskorjalen gebruiken, die bij de Oajana's reeds lang voor houten korjalen hebben plaatsgemaakt.

Schorsboot met Trio-Indiaan

Foto Rombouts

Collectie Koloniaal Instituut Amsterdam

4 Jan. zien zij beneden de Piloloime-val in het Oosten een naakte granietkegel, de Idinaiteboe.

5Jan. passeren zij de laatste linke val in de Paroe, de Oetoelompe, daarboven stroomt het riviertje kalm door de bossen.

In totaal hebben zij zo'n 30 vallen onderweg gepasseerd..

6 Jan. bereiken zij de landingsplaats van waaruit zij via een voetpad Joeloe, het enige Trio-dorp aan de Paloemeu in Suriname kunnen bereiken. Aan de Braziliaanse kant staan slechts enkele bouwvallige hutten bewoond door Trio's, hun kapitein heet Jetité. Hier kunnen ze slechts 6 napis krijgen.

7 Jan. In 6 uur lopen zij over de waterscheiding.

8 Jan. gaat B.S. met de Trio Pakoti het bos in om oerali-planten te zoeken, om het oerali-gif te vinden, waar de Indianen hun pijlpunten mee insmeren om kwatta-apen te jagen. Er is ook nog een baboen-oerali, dat voorkomt langs rivieren en minder sterk is. De echte soort groeit echter alleen in heuvelachtig gebied.

9 Jan. vertrekt hij met Cornelis, Painawari en Alipon naar de grote Paroe-savanne om wilde cassave, oeroe-imne te verzamelen. Valdink en Hermanis blijven achter om cassave-broden klaar te maken en zo mogelijk naar oerali-plantjes te zoeken. De weg gaat over de bergen van de waterscheiding en door heuvelachtig terrein.

12 Jan. Om 12.00 uur bereiken zij het Trio-dorp Koelawaka. Er zijn 10 mannen, 11 vrouwen en 4 kinderen aanwezig. Het dorp maakt een welvarende indruk. De mensen zien er gezond uit i.t.t. de bevolking in de Oajana-dorpen, die ziekelijk is.

13 Jan. lopen zij in Zuidelijke richting naar de grote savanne, die gebrand is en er zwart en verkoold bij ligt. De savanne is bedekt met kleine heuvels die de Indianen Kontáni noemen. Boven op deze heuvels groeit de wilde cassave,

Wilde cassave. Tekening R. Norde uit SIPTEK.

waar ze nu allen de bladerloze stelen en takken . De gecultiveerde cassave heeft zachtere stelen en grotere knollen. In tijden van voedselschaarste verzamelen de Trio's ook de wilde cassave en mengen het meel van de wilde planten met dat van de gecultiveerde soort. B.s. kapt een 60-tal cassaves-steken en neemt ook 4 planten met wortels mee.

15 Jan. zijn ze terug in Joeloë. Valdink en Hermanis hebben cassave-koeken gebakken. Het was hen niet gelukt oerali-planten te vinden. De Trio Pakoti die met hen mee was, dook wel even het bos in zonder hen en bracht enkele oerali-stekken mee, maar geen plantjes en zaden.

16 Jan. nemen ze afscheid van Joeloë en Pakoti. Twee schone jonge Indiaansen wilden nog met hen mee , maar Joeloë en Pakoti zagen dat niet zitten, omdat door de bootsman Mooiman ernstig gewaarschuwd was voor de hoestziekte in het Benedenland.

20 Jan. stoppen zij bij het dorp Alikaman en bereiden daar een nieuwe voorraad cassave-broden.

22 Jan. vertrekken zij en bereiken op 24 jan. de Kentoefoe-val, waar de Aukaner Ga-áfoe hen een ruime aanvulling op hun voedselvoorraad geeft zonder daar iets voor te vragen. Hij doet dat gaarne voor het Gouvernement.

25 Jan. bereiken zij Drietabbetje, waar zij rouwfeestelijkheden rond de begrafenis van de vrouw van de granfiscali Kanapé meemaken.

27 Jan. heeft Baas Schmidt een bespreking met Granman Amatodja.

29 Jan. vertrekken ze en op 1 febr. zijn ze terug in Albina. Daar moet Baas Schmidt met zijn mannen nog een week wachten voor ze naar Paramaribo kunnen doorreizen.

9 Febr. zijn ze in Paramaribo terug.

